

Kaavin kunta

Kaavin varhaiskasvatussuunnitelma

Määräys OPH-700-2022

Sisällys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	3
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	4
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma.....	4
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	6
1.4 Paikallisesti päätettävät asiat.....	8
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	11
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat veloitteet.....	11
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	14
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	16
2.4 Arvoperusta	17
2.5 Oppimiskäsitys.....	18
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	19
2.7 Laaja-alainen osaaminen	20
Ajattelu ja oppiminen	21
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	22
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	22
Monilukutaito	23
Digitaalinen osaaminen	23
Osallistuminen ja vaikuttaminen	23
2.8 Paikallisesti päätettävät asiat.....	24
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.....	28
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	29
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	30
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	30
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.....	30
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus	31
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	31
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	32
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	34
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	34
Yhteistyö eri tahojen kanssa	35

3.4 Paikallisesti päätettävät asiat.....	35
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.....	46
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys.....	46
4.2 Pedagoginen dokumentointi.....	47
4.3 Monipuoliset työtavat.....	48
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.....	48
4.5 Oppimisen alueet.....	50
Kielten rikas maailma.....	50
Ilmaisun monet muodot.....	52
Minä ja meidän yhteisömme.....	54
Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	55
Kasvan, liikun ja kehityn.....	57
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.....	58
Kaksikielinen varhaiskasvatus.....	60
4.7 Paikallisesti päätettävät asiat.....	62
5. Lapsen tuki.....	70
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut.....	70
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut.....	70
5.2 Yhteistyö tuen aikana.....	72
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.....	72
Monialainen yhteistyö.....	72
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	73
Yleinen tuki.....	74
Tehostettu tuki.....	74
Eriytynyt tuki.....	75
Tuen muodot.....	75
5.4 Lapsen tuen arviointi.....	77
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.....	77
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista.....	79
5.7 Paikallisesti päätettävät asiat.....	80
6.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	85
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa.....	87

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	87
7.2 Paikallisesti päätettävät asiat.....	88

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustilain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustilain, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusion periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

¹ Varhaiskasvatustilain (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

³ Varhaiskasvatustilain 3 §

⁴ HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustilain muuttamisesta, s. 30–31

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin

⁵ Varhaiskasvatustalaki 2 §

⁶ Varhaiskasvatustalaki 21 §

⁷ Varhaiskasvatustalaki 1 §

toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.⁸

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa

⁸ Varhaiskasvatuslaki 22 §

⁹ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

¹⁰ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

¹¹ Suositus

¹² Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹³ Varhaiskasvatuslaki 8 §

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ tuotettua arviointitietoa sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁶ tuottamia arviointityökaluja. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntee lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitetessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.²⁰

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista

¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 65–73 §

¹⁶ Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁰ HE 148/2021, s. 34

²¹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat tarvittaessa myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.²²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.²⁵ Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta on arvioitava ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa. Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arviotaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

²² Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

²³ Terveystieteiden tutkimuskeskus (1326/2010) 8 §

²⁴ Varhaiskasvatuslaki 41 §

²⁵ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²⁸

1.4 Paikallisesti päätettävät asiat

Kaavilla paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä. Kaavin varhaiskasvatussuunnitelma kattaa koko varhaiskasvatuksen toiminnan. Tämän lisäksi yksikkökohtaisesti tarkennetaan paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa vuosisuunnitelmissa yksikkökohtaisiksi ja siitä edelleen tiimikohtaisiksi suunnitelmiksi.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa paikallinen osuus on kirjattu jokaisen luvun loppuun. Varhaiskasvatussuunnitelman paikallinen osuus on laadittu yhteistyössä varhaiskasvatuksen hallinnon, varhaiskasvatuksen erityisopettajan, varhaiskasvatus henkilöstön, varhaiskasvatuksessa olevien lasten vanhempien edustajan ja neuvolan henkilöstön kanssa.

Varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja muille yhteistyötahoille on mahdollistettu varhaiskasvatussuunnitelman kommentointi ja osallisuus suunnitelman laadintaan keväällä 2022. Saadut kommentit kirjattu paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelman.

Osana laadun arviointia Kaavin varhaiskasvatuksessa toteutetaan mm. laadun arviointiin liittyvä asiakaskysely vuosittain, joka suunnataan sekä varhaiskasvatuksessa oleville lapsille, että heidän huoltajilleen. Laadun arviointia toteutetaan myös säännöllisesti yhteistyö tahojen kanssa mm. yhteistyö palaverien yhteydessä. Saatavia tuloksia hyödynnetään paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman tulevisissa päivityksissä ja huomioimalla arjen toiminnoissa sekä niiden kehittämisessä.

²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40 §

²⁸ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Sivistyslautakunta hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman ennen julkaisua. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelma julkaistaan sähköisesti kunnan verkkosivuilla ja tarvittaessa yksikkökohtaisesti myös paperiversiona.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään vuosittain tai tarvittaessa. Paikallisen suunnitelman laadinnassa huomioitu paikallinen esiopetussuunnitelma ja perusopetuksen opetussuunnitelma, lasten -ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma sekä muut mahdolliset lapsia koskevat suunnitelmat.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on varhaiskasvatussuunnitelman toteutuminen ja sen sisällön vieminen käytäntöön ja osaksi varhaiskasvatuksen jokapäiväistä arkea.

Varhaiskasvatussuunnitelman aiheet ja sisällöt tulevat näkyväksi henkilöstön koulutuksissa ja sen aihealueista käydään säännöllistä pedagogista keskustelua. Varhaiskasvatukseen sovitaan vuosittain painopistealueet, joihin keskitytään ja perehdytään koko varhaiskasvatuksen tasolla. Varhaiskasvatusta kehitetään arviointikyselyiden pohjalta saatujen tulosten perusteella. Toiminnasta saadun palautteen ja toiminnan kehittämisen perusteella asiat päivitetään myös kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa koko tiimin havainnot, dokumentit ja yhteistyö on tärkeää. Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa aina siitä, että kaikille lapsille on yhdessä lapsen ja huoltajien ja henkilöstön kanssa laadittu varhaiskasvatussuunnitelma. Perhepäivähoidon osalta lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laadinnasta vastaa päivähoitohjaaja.

Varhaiskasvatussuunnitelma keskustelun pitää ensisijaisesti varhaiskasvatuksen opettaja, mutta päivähoitohjaaja voi tarvittaessa nimetä myös muun kasvatusvastuullisen henkilön käymään keskustelun.

Lapsen, jolla on tehostettu tai erityinen tuki, varhaiskasvatussuunnitelma keskustelun pitää aina varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

Ennen varhaiskasvatus keskustelua huoltajille avataan varhaiskasvatuksen käytössä olevasta Daisy -ohjelmasta lapsen varhaiskasvatussuunnitelma pohja, johon vanhemmat pääsevät kirjaamaan lapsen liittyviä ajatuksia ja mielipiteitä. Tämän myötä vanhemmilla on mahdollisuus valmistautua varhaiskasvatussuunnitelma keskustelussa käytäviin aiheisiin sekä osallistua sitä kautta suunnitelman laatimiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö kirjaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan myös havainnot ennen yhteistä keskustelua. Lomake tulisi olla täytettynä ennen varhaiskasvatus keskustelua.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö valmistautuu varhaiskasvatussuunnitelma keskusteluun havainnoimalla lasta ja dokumentoimalla lapsen arkea. Pedagogista dokumentointia hyödynnetään varhaiskasvatus keskustelussa.

Lapselle tulee laatia varhaiskasvatussuunnitelma noin kolmen kuukauden sisällä varhaiskasvatuksen aloittamisesta.

Kaikille esiopetukseen osallistuville lapsille laaditaan henkilökohtainen oppisen suunnitelma, joka kattaa myös lapsen mahdollisen täydentävän varhaiskasvatuksen.

Jos lapsella ilmenee tarve tehostettuun tai erityiseen tukeen, tuen tarve käsitellään moniammatillisesti varhaiskasvatuksen opettajan ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultaatioon pohjautuen. Huoltajia kuullaan ja kuulemisesta laaditaan kirjallinen dokumentti. Kuulemisen jälkeen asiasta tehdään hallintopäätös. Hallintopäätöstä varten varhaiskasvatuksen opettaja varhaiskasvatuksen erityisopettajaa konsultoiden tai erityisopettaja täyttää sähköisen lomakkeen varhaiskasvatuksen käytössä olevassa Daisy -ohjelmassa. Kunnan hallintosäännön mukaisesti erityisvarhaiskasvatuksesta vastaava henkilö tekee asiasta hallintopäätöksen.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

²⁹ Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti

³⁰ Varhaiskasvatuslaki 1 §

³¹ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §

³² Varhaiskasvatuslaki 5 § 2 momentti

³³ Varhaiskasvatuslaki 52 §

³⁴ Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia³⁶ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁴⁸, sosiaalihuoltolakia⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolakia⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

³⁵ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

³⁶ Hallintolaki (434/2003)

³⁷ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

³⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

³⁹ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

⁴⁰ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

⁴¹ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

⁴² YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁴³ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

⁴⁴ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

⁴⁵ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁷ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁹ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

⁵⁰ Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

⁵¹ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

⁵² Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁵³ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵⁴. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

⁵³ Varhaiskasvatuslaki 3 §

⁵⁴ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁵. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁵⁶ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä⁵⁷. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵⁸. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁶⁰. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶¹. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶².

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta⁶³. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶⁴. Varhaiskasvatuksen

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵⁶ Varhaiskasvatuslaki 11 §

⁵⁷ Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁵⁹ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁶² Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁶⁴ Varhaiskasvatuslaki 1 §

toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.⁶⁵

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitus- ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä⁶⁶. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien koulutus ja osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁷.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁸. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁹. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁷⁰. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷¹. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta.

⁶⁵ Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

⁶⁶ Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

⁶⁷ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁶⁸ Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

⁶⁹ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

⁷⁰ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁷¹ Varhaiskasvatuslaki 38 §

Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁷²

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁷³

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷⁴.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle

⁷² Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 13 §

⁷⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁷⁵

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, inklusiiviset periaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁶, varhaiskasvatuslain⁷⁷ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁸.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdäksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

⁷⁵ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

⁷⁶ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁷⁷ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁷⁸ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa⁷⁹. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁸⁰

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatukseen luuo edellytyksiä hyvälle kasvatustyöskentelylle⁸¹. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁸⁰ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸².

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

⁸² Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien

perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittämiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan kuusi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- digitaalinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelulle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävästä elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että

jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

2.8 Paikallisesti päätettävät asiat

Kaavin varhaiskasvatuksessa päivähoitohjaajalle ja henkilöstölle mahdollistetaan säännöllinen pedagoginen keskustelu (esim. suunnittelupäivät, pedatiimi, tiimipalaverit, johtajien kokoukset, henkilöstöpalaverit), joilla edistetään varhaiskasvatustehtävien ja yleisten tavoitteiden toteutumista.

Varhaiskasvatuspalveluita ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelmasta nousevat arvot, jotka kirjataan ja avataan tarvittavin osin varhaiskasvatuksen vuosisuunnitelmaan sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää säännöllisesti keskustella arvoista ja siitä, miten ne näkyvät ja vaikuttavat varhaiskasvatuksen arkeen ja tehtäviin valintoihin.

Kaavin varhaiskasvatuksessa tuetaan vanhempien kasvatuseriaatteita ja yhteistyötä. Arjessa toteutetaan ja harjoitellaan rajojen ja rakkauden osoittamista, toisen huomioon ottamista, mielipiteiden kuuntelemista ja yhdessä toimimista.

Erilaiset arjessa toistuvat tilanteet ovat oppimistilanteita. Arjen toiminnassa hyödynnetään erilaisia oppimisentapoja, kuten kuuntelu, katselu, tutkiminen ja toiminnallisuus.

Varhaiskasvatuksen perusta on yhdessä tekeminen vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisen kanssa. Aikuisen on tärkeää olla tietoisesti läsnä lasten toiminnassa jatkuvasti, jolloin aikuinen voi osaltaan mahdollistaa lapsen ajattelun ja oppimisen kehittymisen. Lapsi harjoittelee oppimisen taitoja kehitystasonsa mukaisesti ja lapsen yksilöllinen oppimisen taso tulee huomioida toiminnassa. lapsen omaa minää vahvistetaan ja lasta rohkaistaan omaan ajatteluun positiivisella palautteella. Lasta kannustetaan ideoimaan, toteuttamaan ja arvioimaan omaa tekemistä mm. kuvin, sadutuksin, kirjallisuuden, videoinnin, internetin ja omien muiden tuotosten kautta.

Lapsi harjoittelee aikuisen ohjauksessa vuorovaikutustaitoja: esim. kuuntelemaan toisia ja hyväksymään erilaiset mielipiteet sekä harjoittelemaan ongelmatilanteiden selvittelyä rakentavasti. Varhaiskasvatuksessa luodaan myönteisiä ihmissuhteita, harjoitellaan tunnetaitoja sekä erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista. Aikuinen tiedostaa oman roolinsa ja ammatillisuutensa vuorovaikutustaitojen ja asenteiden mallittajana ja toimii sen mukaisesti. Jokainen lapsi ja aikuinen on arvokas ja häntä kohdellaan sen mukaisesti. Itseilmaisua ja kielitietoisuutta tuetaan esim. lorujen, leikkien, draaman ja satujen avulla. Ryhmässä olevat erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat näkyvät ryhmässä ja ryhmän toiminnassa. Huomioidaan myös

erilaiset perhekulttuurit. Lapsista lähtevät aloitteet eri kieliin ja kulttuureihin huomioidaan myös ryhmän toiminnassa, voidaan laulaa tai lorutella eri kielillä tai tutkia asioita hyödyntäen digitaalista välineistöä. Toiminnallisesti järjestetään ”lasten kokouksia” tms., missä jokainen lapsi saa ilmaista mielipiteensä ja asiansa.

Lapsille tarjotaan tekemisen ja osallistumisen mahdollisuuksia yhteisiin arjen työtehtäviin, esim. pöytien pyyhkimiseen, kierrättämiseen, vaatteiden viikkaamiseen tai vastaaviin päivittäisiin tekemisiin. Lasten kanssa harjoitellaan tunnetaitoja lasten tarpeet ja kehitystaso huomioiden. materiaalina voidaan käyttää mm. Pienin Askelin -tai jotakin muuta tunne- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvää materiaalia.

Jokaisessa ryhmässä huolehditaan kehotunnekasvatuksesta ja turvataitojen opettelusta arjen eri tilanteissa. Aikuinen valvoo, ohjaa ja auttaa lapsia wc -käyntien yhteydessä. Lapsia ohjataan pesemään ja kuivaamaan kätensä jokaisen wc -käynnin jälkeen. Aikuinen huolehtii, että lapset pesevät kätensä esim. tullessaan varhaiskasvatuspaikkaan, wc:ssä käynnin jälkeen, vaipanvaihdon jälkeen ja ennen ruokailuja.

Lasten kanssa huomioidaan, tutkitaan ja keskustellaan päivittäisessä toiminnassa ympärillä olevista erimuotoisista viesteistä; esim. liikennemerkkit, kuvat, numerot, logot, merkkiäännet, mainokset ja niin edelleen. Lasten kanssa harjoitellaan monenlaisien viestien tuottamista ja tulkitsemista erilaisissa ympäristöissä esim. lasten itse ideoimat merkit / symbolit ja niiden merkitykset, lasten itse laatimat aarrekartat, leikkilukeminen ja -kirjoittaminen.

Lapsille mahdollistetaan oman kulttuurin tuottaminen esimerkiksi lasten omien animaatioiden, tarinoiden, laulujen ja esitysten tekeminen. Lasten tuottamia esityksiä tallennetaan ja katsotaan yhdessä lasten kanssa.

Tärkeä osa digitaalista osaamista on tiedostaa, että media ja sen merkitys ovat lisääntyneet ihmisten arjessa ja mediakasvatuksella on tärkeä rooli lasten mediataitojen tukemisessa.

Aikuisen on tärkeää olla läsnä ja tietoinen, mitä lapsi tekee digitaalisilla välineillä. Lapselle opetetaan, että aina on tärkeä kertoa aikuiselle, jos hän näkee tai kuulee sellaista sisältöä, joka pelottaa, ahdistaa tai tekee lapselle pahan mielen.

Päiväkotiin nimetään digivastaava, joka antaa muille työntekijöille ohjausta digitaalisten välineiden hyödyntämisessä. Digivastaava tiedottaa myös muille työntekijöille yhdessä esimiehen kanssa tarjolla olevista digitaaliseen osaamiseen liittyvistä koulutuksista.

Lapsi on aktiivinen ja vastuullinen toimija, jonka mielipiteet, toiveet ja tarpeet huomioidaan toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Kaikilla lapsilla tulee olla

mahdollisuus osallisuuteen ja vaikuttamiseen iästä, kehitystasosta ja taidoista riippumatta. On tärkeä huomioida, että osallisuus on kaikkien lasten, ei vain puhuvien, oikeus. Aikuisen on tärkeää huomioida ja varmistaa se, että kaikkien lasten mielipide tulee kuulluksi.

Aikuinen on aktiivinen ja aloitteellinen vuorovaikutussuhteessa lapseen. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Henkilöstön tulee jatkuvasti havainnoida ja dokumentoida toimintaa lasten osallisuuden ja vaikuttamisen turvaamiseksi. lapset ja huoltajat osallistuvat lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen, toteuttamiseen ja arviointiin yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa.

Varhaiskasvatussyksiköt voivat olla joko kunnallisia tai yksityisiä palveluntarjoajia. Varhaiskasvatuspalvelujen piiriin hakeutuessa huoltajat saavat esittää toiveita lapsensa varhaiskasvatuksen muodosta ja paikasta, jotka huomioidaan mahdollisuuksien mukaan. Tällä hetkellä Kaavilla yksityistä varhaiskasvatusta ei järjestetä.

Kaavin varhaiskasvatuksessa lasten osallisuus ilmenee lasten kunnioittamisena ja heidän aloitteisiin vastaamisena. Lasten kanssa yhteisesti sovitaan mm. ryhmän säännöt ja mitä saa tehdä. Lapset saavat äänestämällä vaikuttaa heitä koskeviin asioihin, esim. leikin valinnoissa. Lapsia kuullaan ja huomioidaan kiinnostusten mukaan lasten mielipiteitä leikkiympäristöjen rakentamisessa, leikkien valinnassa, mielileikeissä ym. Leikille varataan aikaa, rauhaa ja tilaa. Leikki toteutetaan sekä ohjatusti, että vapaan leikin muodossa.

Kaavilla varhaiskasvatuksessa havainnoidaan lasten mielenkiinnon kohteita, keskustellaan vanhempien kanssa lasten kokemuksista, kiinnostuksen kohteista ym. Näitä asioita kirjataan myös lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Aikuiset ja hoidossa olevat isommat lapset mallittavat toimintaa ja arjen asioita omalla esimerkillään.

Kaavilla varhaiskasvatusta järjestetään seuraavissa toimintamuodoissa:

Päiväkoti: *Päiväkodissa lapset toimivat ryhmissä, jotka muodostetaan ottaen huomioon muun muassa lasten ikä, kehitykselliset tarpeet, sisarussuhteet ja päiväkodin tilat. Toimintaa jaetaan pienryhmiin silloin, kun se on tarkoituksen mukaista laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisen kannalta. Päiväkodissa työskentelee päivähoidonohjaaja, varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen lastenhoitajia, varhaiskasvatuksen erityisopettaja (ostopalvelu) ja avustajia.*

Kaavin päiväkodissa lapset on jaettu neljään ryhmään.

Perhepäivähoito: *Perhepäivähoito toteutetaan hoitajan kotona. Yhdellä perhepäivähoitajalla voi olla ryhmässään enimmillään neljä lasta sekä lisäksi iltapäivähoidossa koululainen tai esikoululainen.*

Kaavilla työskentelee yksi perhepäivähoitaja. Kunnan varhaiskasvatussuunnitelma koskee myös perhepäivähoitoa.

Vuorohoito: Vuorohoitoa järjestetään silloin kun muu varhaiskasvatusaika ei riitä perheen työstä tai opiskelusta johtuvaan varhaiskasvatuksen tarpeeseen. Kaavilla vuorohoitoa tarjotaan päiväkodissa pidennetyllä aukioloajalla tai tarvittaessa ympärivuorokautisena, perheiden tarpeen mukaan. Vuorohoitoa koskevat samat säädökset ja velvoitteet kuin muutakin varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuspaikkaa haetaan sähköisesti varhaiskasvatuksessa käytössä olevan Daisy -ohjelman kautta. Lapsen saadessa varhaiskasvatuspaikan huoltajat ottavat yhteyttä hoitopaikkaan, jolloin sovitaan yhteisesti tutustumisajasta. Tutustumisaikana ryhmän työntekijä käy huoltajan kanssa läpi varhaiskasvatuksen käytäntöjä, tutustumiskäyntejä sovitaan lapsen ja perheen tarpeen mukaan. Lapsen vaihtaessa ryhmää varhaiskasvatusyksikön sisällä, siirrosta keskustellaan aina ensin huoltajien kanssa.

Lapsen siirtyessä esiopetukseen käydään yhteisiä keskusteluja esiopetuksesta vastaavan opettajan kanssa ja esiopetuksesta vastaava opettaja käy päiväkodilla tutustumassa siirtyviin lapsiin.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁸³. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön

⁸³ HE 148/2021 s. 30–31

sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁸⁴

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸⁵ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸⁶. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuva ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään

⁸⁶ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁷. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁸. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

⁸⁷ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia digitaalisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁹.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁹⁰. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁹¹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirrymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

⁹¹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹². Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹³.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös lastenneuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁹⁴

3.4 Paikallisesti päätettävät asiat

Kaavin varhaiskasvatuksessa toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteena on osallisuuden ja inklusiivisuuden jatkuva edistäminen, niin lasten, huoltajien kuin varhaiskasvatuksen henkilöstön näkökulmasta. Vuorohoidossa pyritään huomioimaan myös säännöllinen ilta- ja viikonlopputoimintakulttuurin kehittäminen. Inklusiivisuuden ja osallisuuden kehittäminen ja arviointi tulee olla keskeisessä roolissa pedagogisissa palaverissa kaikilla tasoilla.

Toimintakulttuuria ja oppimisympäristöä kehitetään jatkuvasti luontevana osana varhaiskasvatuksen arkea. Lasten leikeille, aloitteille ja kokeiluille kuten projekteille ja

⁹² Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁴ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

teemaviikoille on aidosti aikaa ja tilaa. Varhaiskasvatuksessa jokaisella lapsella tulee olla inklusiivisuuden ja osallisuuden näkökulmat huomioiden mahdollisuus osallistua, vaikuttaa ja arvioida toimintaa. Toiminnassa näkyy oppimisen ja oivaltamisen ilo, lupa kokeilla, yrittää ja erehtyä, sekä havaita asioiden positiivisia puolia. Ilo onnistumisesta ja oivaltamisesta jaetaan yhdessä. Tavoitteena on lapsen osallisuuden lisääminen. Digitaalisen osaamisen kehittyminen on mahdollistettava kaikille tasapuolisesti.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa toimintakulttuuria suunnitellaan, arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti myös yhteisissä kokouksissa. Päivähoidonohjaajan vastuulla on huolehtia siitä, että säännölliset tiimipalaverit toteutuvat. Päiväkodeissa järjestetään säännölliset pedagogiset tiimipalaverit (pedatiimit), joihin osallistuu yksikön varhaiskasvatuksen opettajat ja joissa arvioidaan ja kehitetään toimintakulttuuria tavoitteiden mukaisesti. Säännöllisesti pidetyt palaverit mahdollistavat inklusiivisten ja osallisuutta edistävien toimintatapojen jatkuvan arvioinnin ja kehittämisen.

Päiväkodissa varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on vastata yhteisten tavoitteiden ja toiminta-ajatusten siirtämisestä ryhmän toimintaan sekä oman ryhmän toiminnan arviointi ja kehittäminen.

Koko henkilökunnalle pidetään yhteiset säännölliset palaverit, joissa tulee olla mahdollisuus myös ammatilliseen keskusteluun. Päiväkodeissa järjestetään koko henkilöstön

suunnittelupäivä kaksi kertaa toimikauden aikana. Vuosisuunnitelma ja siitä johdetut tarkennukset ryhmiin laaditaan toimikauden alussa ja siihen kirjataan toiminnan tavoitteet ja periaatteet.

Suunnitelmaa tarkennetaan ja arvioidaan toimikauden aikana ja päätteeksi lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousseiden asioiden pohjalta. Vuosisuunnitelmia arvioidaan ja tavoitteita tarkennetaan kauden aikana säännöllisesti ja koko yksikön vuosisuunnitelma arvioidaan vähintään kerran vuodessa.

Kaikissa palavereissa tulee huomioida kaikkien osallistujien osallisuus käyttämällä monenlaisia menetelmiä ja palaverikäytänteitä. Kaikille osallistujille tulee antaa mahdollisuus ilmaista mielipiteensä esimerkiksi puhumalla, kirjoittamalla, kyselyillä ja pienryhmäkeskusteluissa.

Osallisuus huomioidaan kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lasten, huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen vuorovaikutus on myönteistä ja kannustavaa. Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatussyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja. Varhaiskasvatuksen työntekijä hoivaa ja tukee lasta tiedostaen mitä juuri tämä lapsi tarvitsee. Jokainen lapsi ja aikuinen hyväksytään omana itsenään ja tulee päivän aikana kuulluksi, nähdyksi ja huomioiduksi. Vuorohoidossa tulee kiinnittää erityistä huomiota lasten osallisuuteen, inklusiivisuuteen, yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoon ja varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden toteuttamiseen hoitoajoista riippumatta.

Sensitiivisyys huomioidaan kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa. Varhaiskasvatuksessa lapsi huomioidaan yksilönä. Jokainen lapsi saa positiivisia kohtaamisia ja palautetta päivittäin. Positiivinen palaute on ensisijainen palautteen muoto varhaiskasvatuksessa. Pyrkimys mahdollisimman pysyviin ryhmärakenteisiin mahdollistaa lapsen tuntemisen ja yksilöllisen sekä sensitiivisen kohtaamisen.

Varhaiskasvatuksessa tulee huomioida, että lapsi voi olla yhtä aikaa osaava ja tarvitseva, ne eivät sulje toisiaan pois. Aikuisen tehtävä on sensitiivisesti havainnoida ja huomioida yksilökohtaisesti ne tilanteet, joissa lapsi tarvitsee aikuisen apua ja huomiota.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁹⁵. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan

⁹⁵ HE 148/2021 s. 30–31

tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuurin kehittäminen on osa pedagogista johtajuutta ja siksi johtajan rooli toimintakulttuurin kehittämisessä on oleellinen. Johtaja huolehtii, että sovitussa linjassa pysytään. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännössä. Myös lapset ja vanhemmat osallistuvat toimintakulttuurin kehittämiseen ja arviointiin.

Henkilöstöltä kehittämistyö vaatii keskustelua ja arviointia sekä tarvittaessa täydennyskoulutusta. Henkilöstön säännöllistä kouluttautumista tuetaan ja mahdollistetaan ajantasaisen tiedon ja taidon ylläpitämiseksi. Kehittämistyö vaatii henkilöstöltä yhteistyötä, muutosmyönteisyyttä, halua kehittyä ja oppia uusia toimintatapoja, sekä sitoutumista yhdessä sovittuihin tavoitteisiin. Tärkeä osa toimintakulttuuria on turvallinen, kannustava ja positiivinen ilmapiiri.

Jokaisessa ryhmässä on nimetty varhaiskasvatuksen opettaja, joka on vastuussa oman lapsiryhmänsä pedagogisesta johtamisesta. Perhepäivähoidossa pedagogisesta johtamisesta vastaa päivähoiton ohjaaja. Päiväkodin henkilöstöllä ja perhepäivähoitajalla on vastuu varhaiskasvatuksen toteuttamisesta omassa ryhmässään. Henkilöstöllä on vuosittain toiminnan suunnittelupäiviä.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön

tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Ryhmässä käytetään positiivisen pedagogiikan menetelmiä. Lasten kanssa harjoitellaan aktiivisesti positiivisten asioiden ja ominaisuuksien nimeämistä. Lasten ja henkilökunnan vahvuuksia nimetään ja esimerkiksi ryhmän jäsenten vahvuudet voivat olla ryhmässä näkyvillä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa tulee aktiivisesti arvioida ja kehittää toimintamalleja, jotka mahdollistava yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kehittymisen. Varhaiskasvatuksessa kaikilla lapsilla on tasavertainen mahdollisuus leikkiä, liikkua, askarrella omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden mukaan.

Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen. Lapsen etu on kaiken kehittämisen lähtökohta.

Oppiva yhteisö perustuu yhdessä oppimiseen ja asioiden jakamiseen. Yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille, tunteille, ajatusten jakamiselle ja uudenlaisten toimintatapojen kokeilulle. Yhteisössä sallitaan erehtyminen ja uskalletaan haastaa itsensä. Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Toiminnasta kerätään palautetta ja sitä arvioidaan säännöllisesti. Toiminnassa hyödynnetään ajankohtaisia tutkimuksia ja kirjallisuutta. (kunnan vasu 2017-2020)

Koulutien päiväkodissa on neljä ikätason mukaan jaettua ryhmää. Aamuisin ja iltaisin toiminta on yhdistettyä. Ryhmillä on omat kotipesät, mutta toiminnassa hyödynnetään päiväkodin eri tiloja. Jokaisen ryhmän sisällä toiminta on jaettu pienryhmiin. Maanantai ja perjantai ovat kotipesäpäiviä ja tiistaista torstaihin on kiertävät toiminnot. Toiminnallinen oppimiseen on osa toimintaa.

Lisäksi merkityksellisiä ovat huoltajien ja henkilöstön väliset keskustelut sekä lasten esiin tuomat asiat.

Leikki on merkityksellistä niin lapsen hyvinvoinnille kuin oppimiselle. On tärkeää tukea vertaissuhteita ja vuorovaikutustaitoja sekä annetaan mahdollisuus yhdessä tekemiseen ja leikin iloon. Leikki on merkityksellinen osa varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja arkea. Lapsia kannustetaan kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, ilmaisuun ja luovuuteen. Ristiriitatilanteiden ratkaisemista harjoitellaan keskustelemalla, kuvittamalla sekä satujen ja aikuisen esimerkin kautta. (kunnan vasu 2017-2020)

Henkilöstö tekee yhteistyötä keskenään ja huoltajien sekä lähiympäristön kanssa. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntyä ja vaalii ystävyyssuhteita.

Koulutien päiväkodissa painotetaan sitä, että lapsi oppii leikin kautta.

mm. teemaleikki-huone, lasten ideoista lähtevä, lelut ovat lasten saatavilla ja esillä

Kaavin päiväkodissa käydään läpi kaveritaitoja ja jutellaan kiusaamisen seurauksista ja erilaisuuden hyväksymisestä. Henkilöstön yhtenä tehtävänä on vahvistaa lapsen itsetuntoa ja sosiaalisia taitoja. Lapset ja aikuiset yhdessä keskustelevat ja pohtivat ristiriitoja ja keinoja niiden ratkaisemiseen

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa kehitetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistäviä toimintatapoja ja rakenteita. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan, otetaan huomioon suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Lapsia rohkaistaan tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia. Lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistaviin piirteisiin puututaan hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä tuetaan myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella. (kunnan vasu 2017-2020)

Kaavilla on tavoitteena varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Henkilöstön on tärkeää olla arjen tilanteissa sensitiivisiä, läsnä olevia ja vastaanottavaisia sekä kiinnittää enemmän huomiota lasten aloitteille että havainnoida lapsia, mitkä asiat lapsia kiinnostavat.

Huoltajilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin esim. vasukeskusteluissa ja päivittäisissä kohtaamisissa. Vanhemmilta ja lapsilta saatu palaute kehittää toimintaa ja edistää henkilöstön kasvua.

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Varhaiskasvatuksessa lasten ensimmäinen askel kotoutumiseen on osallistuminen varhaiskasvatukseen, jossa lapsi ja perhe oppivat suomalaisia tapoja ja käytänteitä. Varhaiskasvatuksen toiminnassa huomioidaan ja kunnioitetaan lasten erilaisia kulttuuritaustoja ja lasten huoltajia hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan asiantuntijoina heidän kulttuuristaan. Varhaiskasvatuksen työntekijän suhtautuminen ja asenteet monikulttuurisuuteen välittyvät lapsille. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansallisperintöä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti. Varhaiskasvatuksessa ymmärretään kielen keskeinen merkitys lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Lapsia rohkaistaan käyttämään kieltä

monipuolisesti ja huomioidaan lasten kielelliset lähtökohdat antaen aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäyttötilanteisiin. Myös murteet ovat osa kielellistä rikkautta.

Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöönsä.

Pyritään vaalimaan kulttuuriperintöä esimerkiksi viettämällä perinteisiä juhlia, merkkipäiviä, vierailemalla paikallisissa kulttuuriperintökohteissa ja viemällä lapsia luontoon.

Lasten kanssa keskustellaan avoimesti moninaisuudesta, huomioidaan Suomen kulttuuriperinteeseen liittyvät juhlapyhät paikallisilla sävyillä, toisia kulttuureja kunnioittaen. Työntekijät rohkaisevat lapsia käyttämään kieltä monilla eri tavoilla (viittomat, loruttelu, sadut, laulut, kuvat).

Lapsilta itseltään nousevia asioita omasta kulttuuristaan sisällytetään toimintaan.

Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan kokemuksia suomalaisesta kulttuurista. Erilaiset kulttuurit näkyvät varhaiskasvatuksen oppimisympäristössä. Lapsen arjesta kertomisen tukena voidaan käyttää digitaalista tekniikkaa esimerkiksi valokuvat ja videot lapsen päivästä.

Lapset omaksuvat varhaiskasvatuksessa terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksessa opetellaan kestävän elämäntavan mukaisia periaatteita, kuten yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista, kierrättämistä ja uusiokäyttöä. Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Tärkeää on kiusaamisen ennaltaehkäisy tukemalla lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti.

Varhaiskasvatuksen toiminnassa käytetään paljon kierrätysmateriaalia ja esimerkiksi lelut käytetään ”loppuun asti”. Jatkossa päiväkotit panostaa vielä enemmän jätteiden lajitteluun. On pyritty lisäämään toiminnallisia tekemisiä. Lapsia kannustetaan liikkumaan

Kaavilla kiusaamiseen puututaan välittömästi ja tehdään huoltajien kanssa yhteistyötä.

Varhaiskasvatuksessa liikutaan monipuolisesti eri vuodenaajat huomioon ottaen. Lapsia ohjataan ja kannustetaan myös omaehtoiseen liikkumiseen. Osallisuus huomioidaan myös liikkumisessa, eri lapset pitävät erilaisista liikkumisen muodoista. Varhaiskasvatuksen työntekijä on esimerkki, kannustaja ja mahdollistaja, joka tukee lapsen iloa liikkumiseen. Varhaiskasvatuksessa ei ole turhia sääntöjä liikkumisen esteenä. Pienryhmät mahdollistavat toiminnan monipuolistamisen. Vuorohoidossa huomioidaan liikkumisen mahdollisuudet myös viikonloppuisin ja iltaisin. Varhaiskasvatus kannustaa myös perheitä liikkumaan.

Päiväkodissa on yksikkökohtainen pelastus- ja turvallisuussuunnitelma, joka kattaa sekä sisä- että ulkotilojen turvallisuusmääräykset ja sisältävät ohjeistuksen tapaturmien ehkäisemiseksi.

Varhaiskasvatussyksikön ulkopuolella liikuttaessa lapsilla käytössä turvaliivit. Päiväkodissa on nimetty pelastus- ja turvallisuussuunnitelman päivittämisestä vastaava henkilö. Lisäksi varhaiskasvatuksella on tarkennetut ohjeet ensiavun järjestämisen ja lapsen hoitoon ohjaamisen osalta.

Kunnan omistamien päiväkotikiinteistön tarkastukset tehdään säännöllisesti, ainakin vähintään joka toinen vuosi teknisen toimialan ja varhaiskasvatuksen toimesta. Tarkastuksista tehdään kirjallinen muistio, johon kirjataan mahdolliset korjaustoimenpiteet. Työ- ja toimintaympäristön päivittäinen tarkkailu ja riskien kartoitus ja minimointi kuuluvat turvallisuuden edistämiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö vastaa osaltaan tilojen ja ympäristön turvallisuudesta. Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa jokaisella työntekijällä on henkilökohtainen velvollisuus ilmoittaa epäkohdista heti huomattuaan vastuutaholle.

Päiväkodissa opetellaan kierrätystä ja lajittelua yhdessä lasten kanssa. Tiedottamisessa kiinnitetään huomiota tiedottamisen tapoihin kestävän kehityksen näkökulmasta ja vältetään esimerkiksi turhaa tulostamista ja kopiointia. Askartelussa hyödynnetään kierrätys- ja luonnonmateriaaleja. Hankinnoissa panostetaan laadukkaisiin ja kestäviin materiaaleihin. Lasten kanssa retkeillään luonnossa, kerätään materiaaleja tuleviin askarteluihin ja samalla aikuiset opettavat lapsille esimerkillään luonnon kunnioittamista.

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään kunnan yhteisiä tiloja toiminnassa, esimerkiksi koulun liikuntasalia ja muita liikuntapaikkoja. Loma-aikoina päiväkodin toimintaa keskitetään ja yhdistetään lapsimäärien mukaan.

Lapsilla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön, jossa on huomioitu myös lasten hyvinvointi ja terveys. Yhteisesti sovitulla toimintatavoilla ja jokaista arvostavalla toimintakulttuurin kehittämishänkeillä luodaan turvallinen ja muita kunnioittava ilmapiiri. Turhia sääntöjä vältetään, työyhteisöissä keskustellaan siitä, mitkä säännöt ovat turvallisuuden kannalta perusteltuja. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä kehitettäessä otetaan huomioon fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ympäristö. Varhaiskasvatuksen tiloja ja välineistöä hyödynnetään monipuolisesti ja joustavasti. Ryhmät tekevät yhteistyötä tiiviisti ja hyödyntävät varhaiskasvatuksen henkilökunnan erityisosaamista ja vahvuuksia.

Oppimisympäristöjä havainnoidaan, arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti yhdessä lasten ja huoltajien kanssa huomioiden lasten vaihtuvat kiinnostuksen kohteet ja mahdolliset lapsen yksilölliset tuen tarpeet. Oppimisympäristöjen arviointi on osa vuosisuunnitelman arviointia. Arvioinnissa voidaan hyödyntää myös digitaalisia laitteita, esimerkiksi lapsi saa kuvata mieluisia/ei mieluisia paikkoja päiväkodilla. Laadunarvioinnissa on kysymyksiä oppimisympäristöistä ja tulokset käsitellään varhaiskasvatussyksiköissä. Oppimisympäristöjä kehitetään saadun palautteen perusteella.

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on avoin ja luottamuksellinen yhteistyö perheen ja varhaiskasvatuksen välillä. Huoltajat voivat tuoda lapsensa luottavaisin mielin varhaiskasvatukseen ja he saavat tarpeellisen määrän tietoa lapsensa varhaiskasvatuksesta. Yhteistyömuodot sovitaan perheen kanssa yksilöllisesti varhaiskasvatuksen alkaessa. Perheiden toiveet yhteistyölle voivat olla erilaisia, tästä syystä on tärkeää huomioida jokaisen perheen tarpeet ja suunnitella perheen kanssa tehtävä yhteistyö yhdessä huoltajien kanssa ennen varhaiskasvatuksen alkamista. Yhteistyö voi olla perheen tarpeitten mukaan hyvin tiivistä tai harvakseltaan toteutettavaa. Yhteistyön merkitys korostuu erityisesti siirtymävaiheissa, kuten hoidon aloitus tai esiopetuksen aloittaminen. Suunnitelmallinen yhteistyö siirtymävaiheessa luo turvallisen siirtymisen lapselle sekä koko perheelle. Siirtymävaiheen suunnitelma ja yhteistyö aloitetaan tarpeeksi ajoissa lapsen tarpeet huomioiden. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa päivittäisessä kohtaamisessa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö on aktiivinen osapuoli kertomaan lapsen päivästä huoltajalle. Mikäli huoltajilla tai henkilöstöllä ilmenee tarvetta keskustella lapsen asioista tarkemmin, varataan joustavasti yhteistä aikaa keskustelun mahdollistamiseksi. Huoltajiin ollaan yhteydessä arjessa eri tavoin. Huoltajille mm. laitetaan viestiä, mikäli lapsi jäänyt surullisena ja itkuisena hoitoon, jotta huoltajan työpäivä olisi mieleisempi eikä lapsen suru vaikuttaisi koko päivään.

Kunnan verkkosivuilla annetaan kuntalaisille ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toimintamuodoista ja niihin hakeutumisesta, varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista ja muista käytänteistä. Päivähoidonohjaaja antaa myös palveluohjausta. Varhaiskasvatustoimintaan hakeutumisen yhteydessä päivähoidonohjaaja on tarvittaessa yhteydessä perheeseen ja tarkentaa hakemuksen tietoja. Tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatustoimintaan sijoittamisen suunnittelun yhteydessä konsultoidaan tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettajaa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen on tärkeä yhteistyön muoto huoltajien ja varhaiskasvatuksen välillä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan tasavertaisessa yhteistyössä huoltajien kanssa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään kerran vuodessa tai tarvittaessa.

Lapsen päivittäisiä tapahtumia ja kokemuksia dokumentoidaan säännöllisesti ja kerrotaan huoltajille riittävän monipuolisesti. Huoltajien kanssa tehtävässä päivittäisessä yhteistyössä on kiinnitettävä säännöllistä huomiota vuorovaikutuksen laatuun. Kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, mitä, miten ja missä lapsen ja varhaiskasvatuksen asioista kerrotaan. Varhaiskasvatussyksikössä sovitaan käytänteet, jolla varmistetaan tiedon siirtyminen huoltajan ja varhaiskasvatussyksikön välillä. Digitaalista tekniikkaa hyödynnetään osana dokumentointia ja pedagogista dokumentointia. Huoltajille järjestetään vanhempainiltoja. Tarvittaessa hyödynnetään tulkkausta, kuvia ja digitaalista tekniikkaa.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö on heti yhteydessä huoltajiin, kun lapsen kasvu, oppiminen ja/tai hyvinvointi herättää huolta. Puheeksi ottamisen pohjana on hyvä yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa heti varhaiskasvatuksen alusta lähtien. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki kuvataan tarkemmin luvussa viisi.

Huoltajille tarjotaan mahdollisuuksia jatkuvaan keskusteluun ja yhteistyöhön. Yhteistyön perustana on molemminpuolinen kunnioitus, luottamus, yhteistyö ja tasa-arvoisuus. Yhteistyökäytänteitä ovat esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelut, tiedotteet, tiedottaminen daisy -ohjelman kautta, vanhempainillat sekä erilaiset tapahtumat ja tarvittaessa tulkkaukset.

Vuorohoidossa on tärkeää huomioida, että lapsen varhaiskasvatuspäivät saattavat olla pitkiä. Vuoropäiväkodissa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, mitä lapsen päivästä kerrotaan sekä siihen tiedonsiirtoon, miten tiedot lapsen päivästä siirtyvät henkilöstön välillä. Kaavilla tapahtumat lasten päivästä kirjataan ja lasta luovuttava työntekijä kertoo hakutilanteessa tapahtumat huoltajille. Mikäli tarvetta tarkentaa tai saada tarkempaa tietoa, lapsen kanssa päivän aikana enemmän työskennellyt työntekijä voi palata asiaan seuraavana päivänä esim. tuontitilanteessa tai puhelinkeskustelun muodossa.

Myös huoltajan kertoman tiedon siirtymiseen vuoropäiväkodin henkilöstölle tulee kiinnittää huomiota. Vuoropäiväkodissa henkilöstö ei välttämättä näe huoltajia säännöllisesti, joten on kiinnitettävä huomiota vuorovaikutuksen ja informaation laatuun. Huoltajalle on vuorohoidossa erityisen tärkeää mahdollistaa aikaa keskustelulle tarvittaessa.

Kaavin varhaiskasvatuksessa tehdään monialaista yhteistyötä myös mm. lastenneuvolan, puheterapeuttien, toimintaterapeuttien ja mahdollisten muiden erityissairaanhoidon tahojen kanssa sekä sosiaalitoimen, Valterin, koulun, seurakunnan, kirjaston, kunnan nuorisotoimen ja Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa.

Monialainen yhteistyö toteutetaan verkostopalaverina, joissa läsnä lasten asioihin liittyvät osallistujat. Vanhemmilta pyydetään lupa palaveriin osallistumiselle ja vanhemmat ovat tietoisia asioista, joita palaverissa käsitellään. Yhteistyöstä ja tiedonsiirrosta toimijoiden kesken keskustellaan ensiksi huoltajan kanssa, ellei ole lapsen edunmukaista toimia toisin. Lapsen asioissa tehtävän yhteistyö on tavoitteellista ja yhteistyön tavoitteena on tukea lasta tai perhettä. Verkostopalaverilla pyritään saavuttamaan entistä paremmin lapsen etu ja samanaikaisen tiedon siirto asianosaisille. Yhteistyön tavoitteena on avoin sekä tiivis yhteistyö monialaisen työryhmän sekä lapsen huoltajien välillä.

Varhaiskasvatuksessa yhteistyötä neuvolan kanssa tehdään myös lasten havainnointien kautta. Lapsen 4v. havainnointikaavake täytetään varhaiskasvatuksessa, joka siirtyy neuvolaan ensisijaisesti vanhempien välityksellä.

Puheterapeutit käyvät päiväkodilla pitämässä lapsille puheterapiaa ja samalla konsultoivat henkilöstöä ja antavat ohjeistusta lasten tarpeista.

Toimintaterapeutti käy päiväkodilla tarvittaessa havainnoimassa lasta ja samalla konsultoi ja antaa ohjeistusta henkilöstölle.

Päivähoidonohjaaja, varhaiskasvatuksen opettajat ja henkilöstö osallistuvat tarvittaessa erikoissairaanhoidon verkostopalaveriin.

Seurakunnan kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään ja tehdään suunnitelma vuosittain. Varhaiskasvatus osallistuu mahdollisuuksien mukaan seurakunnan tapahtumiin ja huomioidaan toiminnassa mm. juhlapyyhiin liittyvät kirkolliset tapahtumat.

Varhaiskasvatus vierailee ahkerasti kirjastossa lainaamassa kirjoja ja mm. satutunteja pidetty päiväkodilla ja kirjaston tiloissa, joihin lapset mielellään osallistuneet.

Kunnan nuorisotoimen ja koulun kanssa järjestetty yhteisiä tapahtumia lapsille nuorisotalolla tai koulun tiloissa.

Mannerheimin lastensuojeluliitto on tukenut varhaiskasvatusta lahjoittamalla mm. leluja lapsille.

Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi on kunnan varhaiskasvatuksessa huomioitu kunnan yhteiset ohjeet, joita tarvittaessa tarkennetaan puuttuvilta osin koskemaan varhaiskasvatusta.

Lapsille ja heidän huoltajilleen annetaan tietoa turvallisuuden edistämisestä sekä kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ennaltaehkäisystä ja toimintatavoista näissä tilanteissa. Osallisuus, avoin ja keskusteleva yhteistyö on tärkeää ennaltaehkäisyssä ja asioiden käsittelyssä. Vuosisuunnitelmiin kirjataan, miten kiusaamistapauksia tunnistetaan, ennaltaehkäistään, miten niihin puututaan ja miten huoltajille asioista tiedotetaan. Toimintamalli tarkennetaan vuosisuunnitelmissa myös tiimin tasolle. Huoltajia tiedotetaan toimintamallista kirjallisesti. Koko ryhmän huoltajia tiedotetaan kiusaamistapauksista, sillä jotakin lasta saattaa tilanne jäädä mietityttämään, vaikka hän ei olisikaan ollut tapahtumissa osallisena. Päivähoidonohjaaja vastaa siitä, että tilanteet käydään myös henkilöstön kanssa läpi ja pohditaan, onko tilanne jatkossa ehkäistävissä.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja lapsen tuki (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet.

Laadukkaana pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstö rakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lapselle annettavan tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota kaikille lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi

toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätämään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹⁶ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

⁹⁶ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin

teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvausta sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja

luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen.

Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön

tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemiseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystäväyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvierailuun liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelystä annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten

kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja

oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä

käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan digitaalisiin laitteisiin ja sovelluksiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja ja muita arjen teknologisia ratkaisuja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikojä tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömiseen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja

kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁹⁷ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁹⁸. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttöä ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja

⁹⁷ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

⁹⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molempipuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä

kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten

motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kielenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikyllyn kaltaisia.

4.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen perustuu lapsikohtaiseen havainnointiin, jossa keskeistä on aikuisen sensitiivisyys lasta ja lapsiryhmää kohtaan sekä jatkuva havaintojen tekeminen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen. Lasten yksilölliset tarpeet huomioidaan havaintojen pohjalta. Lapsille mahdollistetaan heitä kiinnostavien asioiden ja ilmiöiden tutkiminen ja niiden kautta oppiminen. Lasten osallisuus ja inklusiivisuus on keskeinen periaate kaikessa toiminnassa. Osallisuutta ja inklusiivisuutta lisääviä toimintatapoja kehitetään jatkuvasti ja suunnitelmallisesti.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Lapsiin tutustutaan ja heidän toiveitaan kuunnellaan sekä aloitteitaan huomioidaan arjen toimintaa suunniteltaessa huomioiden lasten ikä, tarpeet ja edellytykset sekä kiinnostuksen kohteet. Sensitiivinen varhaiskasvatuksen työntekijä mahdollistaa sen, että kaikkien lasten aloitteet, toiveet, mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet tulee huomioitua toiminnassa. Lasten kanssa keskustellaan aktiivisesti sekä havainnoidaan ja dokumentoidaan lasten leikkiä, jotta lasten mielenkiinnon kohteet voidaan huomioida toiminnan suunnittelussa. Lasten annetaan mahdollisuuksien mukaan kokeilla ja tutkia asioita, jotka heitä kiinnostavat. Lapsia kannustetaan oppimiseen tekemällä ja kokeilemalla.

Työtavat vaihtelevat eri ryhmissä lapsen iän, kehitystason, ryhmäkoon, mielenkiinnon kohteiden ja tarpeiden mukaan. Pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista. Henkilöstön erilaisia vahvuuksia hyödynnetään työtapojen suunnittelussa, mutta kuitenkin niin, että suunnitelmat ovat joustavia ja niiden mielekkyyttä arvioidaan työn ohessa. Lasten kanssa kokeillaan rohkeasti uusia työtapoja ja henkilöstö perehtyy varhaiskasvatuksen ajankohtaisiin työtapoihin. Uutta tietoa ja omia vahvuuksia jaetaan henkilöstön kesken ja hyödynnetään toiminnassa.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa työtapoina käytetään esimerkiksi leikkiä, liikuntaa, tutkimista, taiteellista kokemista ja tekemistä, satuja, sadutusta, loruja, vierailuja, musiikkia, teknologiakasvatusta, luonnossa liikkumista ja retkeilyä.

Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline, että opettelun kohde. Digitaalisia välineitä kuten tabletteja, koodauslaitteita yms. ja sovelluksia hyödynnetään toiminnassa. Lapsia rohkaistaan ihmettelemään, kyseenalaistamaan ja ratkaisemaan ongelmia itsenäisesti ja yhdessä ryhmän kanssa. Erilaiset oppimisympäristöt, kuten lähiluonto, kirjasto, liikuntapaikat ja yhteistyötahojen järjestämät tilaisuudet tukevat lasten monipuolista oppimista.

Pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen kohdistuu koko toiminta-aikaan. Päivän jokainen hetki on tärkeä. Kiireettömyys on keskeinen periaate kaikessa toiminnassa. Varhaiskasvatuksen opettajat suunnittelevat pedagogisen rungon varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden ja lapsilta tulleiden toiveiden mukaisesti. Toiminnalliseen suunnitteluun osallistuu koko henkilöstö vuorollaan.

Pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteuttamista seurataan, arvioidaan ja kehitetään erilaisissa varhaiskasvatuksen palaverissa ja keskusteluissa. Pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä kehitetään. Yksikkökohtaista pedagogista toimintaa suunnitellaan ja kirjataan vuosisuunnitelmaan, jota arvioidaan säännöllisesti, mutta vähintään kerran vuodessa.

Vuorohoidossa korostuu pedagogisen toiminnan merkitys eri vuorokaudenaikoina. Pedagogisen toiminnan tulee ulottua myös iltoihin ja viikonloppuihin. Vuorohoidossa lapsen yksilölliseen

kohtaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jotta jokainen lapsi tulee huomatuksi varhaiskasvatuspäivänsä aikana vuorokaudenajasta riippumatta. Yöhoitoon tulevan lapsen kohdalla tulee myös huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja perheen osallisuus. Huoltajan kanssa sovitaan yhteiset toimintatavat lapsen yöhoitoa varten. Huoltajalla on mahdollisuus saada halutessaan tietoa lapsesta myös yön aikana esimerkiksi tekstiviestillä. Tällä hetkellä Kaavilla ei ole yö hoidon tarvetta.

Pedagoginen dokumentointi on keskeinen työtapo varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen työntekijät havainnoivat ja dokumentoivat lasten toimintaa ja oppimista säännöllisesti ja aktiivisesti.

Lapsen oppimista, kasvua ja kehitystä dokumentoidaan yhdessä lasten kanssa. Dokumentointia tehdään monipuolisesti hyödyntäen muun muassa perinteistä kirjaamista, havainnointia, saduttamista sekä digitaalisen tekniikan mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi tablettien sovelluksia sekä videointia. Varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä kehitetään, mm. arviointilomakkeiston muodossa.

Lapsesta tehtyjä havaintoja ja dokumentteja tulkitaan vuorovaikutteisesti lapsen ja huoltajien kanssa arjen tilanteissa ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa. Dokumentteja yhdessä tarkastellen autetaan lasta huomaamaan oma oppiminen ja uusien taitojen karttuminen.

Pedagogiikan merkitys on keskeistä myös työtapaa valitessa. On tärkeää käydä pedagogista keskustelua siitä, mikä työtapo missäkin tilanteessa edistää lasten oppimista parhaalla tavalla.

Oppimisympäristöissä lapsille tarjotaan mahdollisuus monipuoliseen tekemiseen ja kokemiseen. Esimerkiksi askarteluun sekä taiteelliseen ja musiikilliseen ilmaisuun ohjaavaa välineistöä tulee olla lasten saatavilla. Mikäli välineistöä ei voida säilyttää esillä, on lasten nähtävillä oltava kuvia erilaisista toiminnan mahdollisuuksista, jotta he voivat ilmaista kuvien välityksellä kiinnostuksensa kyseiseen tekemiseen.

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Ryhmien toiminnan suunnittelussa, tiloissa yms. huomioidaan inklusiivisuus. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin ja leikki itsessään on lapselle merkityksellinen. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikin kautta lapset oppivat säätelemään tunteita ja tahtomistaan, kokemuksia, rakentavat käsitystään muista ja ihmisistä, testaavat haaveitaan, kokeilevat erilaisia rooleja turvallisesti. Leikin kautta luodaan pohjaa oppimiselle innostuksen, yhdessä tekemisen ja omien taitojen haastamisen kautta. Leikissä merkityksellistä on keskinäinen vuorovaikutus, yhteisten sääntöjen opettelu, toisten huomioonottaminen ja omien tunteiden säätely.

Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa. Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, ohjata leikkiä sopivalla tavalla sukupuolisensitiivisesti ja varmistaa, että jokainen lapsi on omien taitojensa mukaisesti osallisena yhteisissä leikeissä. Aikuisen fyysinen läsnäolo ja positiivisuus tukee lasten vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteita. Leikin havainnointi ja dokumentointi esim. kuvia ottamalla antavat henkilöstölle tietoa lasten ajatusmaailmasta, mielenkiinnon kohteista, tunteista ja kokemuksista. Henkilöstö keskusteleo leikin merkityksellisyydestä ja lapsen leikkiin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa, jolloin leikin jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa voidaan tukea.

Henkilöstön tehtävänä on turvata lapsille riittävästi leikkiaikaa ja -rauhaa sekä tarjota leikkimiseen sopiva leikkiympäristö, tilat, välineet ja materiaalit. Henkilöstöltä vaaditaan herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä huomata lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. Leikeissä hyödynnetään lasten kulttuuria ja teknologiaa, kuten esimerkiksi pelejä ja digitaalisia välineitä.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa leikki on yksi keskeisistä työtavoista ja leikki on osa päivittäistä arkea. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia sukupuolisensitiivisesti sekä ohjattuun että omaehtoiseen leikkiin ja leikin valintaan monipuolisissa toimintaympäristöissä sekä lapsilähtöisiin teemaleikkeihin soveltuvassa ympäristössä. Henkilöstö sitoutuu lasten mielenkiinnon kohteista ja tarpeista lähtevään ohjatun leikin suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä lasten kanssa. Ohjatussa leikissä tärkeää on lapsen aloitteisiin tarttuminen ja joustavuus. Lasten omaehtoiisiin leikkeihin annetaan riittävästi aikaa, tilaa, rauhaa ja välineitä ja toiminta on joustavaa. Lapsi saa halutessaan leikkiä yksin, ryhmässä tai aikuisen kanssa. Pienryhmätoiminnan ja vertaisryhmätoiminnan kautta voidaan lasten yksilölliset leikkitoiveet huomioida ja toteuttaa pidempiaikaisia juonellisia leikkejä niin, että jokainen lapsi tulee nähdyksi ja kuulluksi.

Arjessa lasten mielenkiinnonkohteet ja aloitteet pyritään huomioimaan enenevässä määrin.

Omaehtoisen leikin aikana aikuisen fyysinen läsnäolo ja leikin rikastuttaminen nähdään merkityksellisenä osana turvallista ja mielekästä leikkiympäristöä. Leikkiä havainnoidaan ja dokumentoidaan ja lapsen leikkitaitoihin kiinnitetään huomiota ja niistä keskustellaan tarvittaessa muun henkilöstön sekä huoltajien kanssa. Leikki nähdään merkityksellisenä oppimisen välineenä ja leikin sisällöt liittyvät oppimisen alueisiin. Leikkiä rikastutetaan hyödyntäen esimerkiksi eri välineitä, aisteja, ympäristöjä, teemoja ja teknologiaa. Vaihtelevina teemoina voi olla esimerkiksi koulu-, lääkäri-, kauppa, rakennus-, ammatti-, rooli- tai sirkusleikki. Leikkivälineitä ja -ideoita jaetaan eri ryhmien kesken.

Lasten saatavilla on digitaalisia laitteita, joita lapset voivat käyttää esimerkiksi tiedonhaussa, leikissä ja leikin dokumentoinnissa. Digilaitteiston hankintaan panostetaan tulevaisuudessa. Osana mediakasvatusta varhaiskasvatuksen työntekijät opettavat lapsia käyttämään digitaalisia laitteita vastuullisesti ja hyvien tapojen mukaisella tavalla.

Vuorohoidossa korostuu leikin havainnoinnin ja dokumentoinnin merkitys, kun lapsen varhaiskasvatus on epäsäännöllistä. Lasten vaihtelevien hoitoaikojen takia lasten kaverisuhteiden huomioiminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksessa annetaan esimerkiksi eri vuoroissa oleville kaveruksille mahdollisuus leikkiä yhdessä yhteisen hoitopäivän aikana.

Kieleen tutustuminen tapahtuu varhaiskasvatuksessa arjen kaikissa vuorovaikutustilanteissa työntekijöiden ja toisten lasten kanssa. Kaikkien lasten kanssa käytetään monipuolisesti kuvia varhaiskasvatuksen arjessa, joka mahdollistaa lapsen osallisuuden ja inklusiivisuuden lisääntymisen.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa tärkeää on herättää lasten mielenkiintoa kieltä, kulttuuria ja tekstejä kohtaan hyödyntäen monipuolisia työtapoja ja välineitä. Kieli, viittomat ja kuvat ovat läsnä arjen tilanteissa, leikeissä ja ohjatussa toiminnassa. Toiminnassa huomioidaan, että lapset kasvavat kielellisesti erilaisissa ympäristöissä ja tätä moninaisuutta hyödynnetään ja tuetaan.

Vuorovaikutustaitoja vahvistetaan luomalla lapselle positiivinen, turvallinen ja hyväksyvä toimintaympäristö ja kannustamalla vuorovaikutukseen eri tilanteissa. Henkilöstö kiinnittää huomiota vuorovaikutustilanteen kiireettömyyteen sekä lapsen yksilölliseen tapaan ilmaista itseään. Lapsen tasolla toimiminen ja sensitiivisyys lapsen yksilöllistä kielellistä kehitystä kohtaan on tärkeää. Tarvittaessa ilmaisua tuetaan esimerkiksi sanallistamalla, kuvia ja tukiviittomia hyödyntäen.

Kaavin kunnassa hyödynnetään muun muassa seuraavia työtapoja kielen kehityksen tukemiseksi: leikki kielen rikastuttajana, lasten itse kertomat tarinat, satujen ja kuvien monipuolinen hyödyntäminen, sadutus, esineiden ja asioiden nimeäminen, laulut, lorut, riimittely, suujumppa, laulu-, loru- ja arvoituspussit, tieto- ja viestintäteknologian käyttö, pelit, uutiset, kirjainten, numeroiden ja symbolien tunnistaminen, oman nimen tunnistus ja kirjoittaminen, numeroiden opettelu, luku- ja kirjoitussuunnan hahmottaminen ja harjoittelu, opetellaan lasten kanssa sanoja eri kielillä, kunnioitetaan ja tuetaan kaksikielisyyttä, viljellään murre sanoja, hyödynnetään Kili ja Kuttu-materiaaleja sekä Sanasäkkiä, harjoitellaan tiedon hankintaa ja harjaannutetaan muistia ja tehdään yhteistyötä kirjaston kanssa. Työtavat näkyvät koko ryhmän toiminnassa, pienryhmätoiminnassa ja yksilön kanssa tehtävässä toiminnassa.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa ilmaisua tuetaan monipuolisesti ja aisteja hyödyntäen muun muassa seuraavia työtapoja:

- kädentaidot, askartelu, maalaaminen ja piirtäminen eri keinoin, muovailu
- rakentaminen ja liikunnan kautta ilmaisu, tanssi
- valokuvaus,
- musiikillinen ilmaisu, laulu, soittimet, musiikin kuuntelu
- sadut, sadutus, omat tarinat ja kuvitus, satuhieronta, satujen kerronta, lorut, runot
- draama ja teatterimenetelmät, lelut ilmaisun välineenä, roolittaminen, pantomiimit

Lapsia kannustetaan kokeilemaan ilmaisun eri muotoja henkilöstön esimerkin kautta. Lapsi saa ilmaista itseään omien kykyjensä ja valmiuksiensa mukaisesti, jolloin ei ole olemassa oikeaa tai väärää tapaa toimia. Itsensä ilmaiseminen eri keinoin perustuu aina turvalliseen, sallivaan ja hyväksyvään ilmapiiriin, jossa jokaiselle lapselle annetaan hänen taitojensa mukainen mahdollisuus toimintaan. Lapsille tarjotaan eri ilmaisun keinoja monipuolisesti ja yksilöllisesti muun muassa pienryhmissä. Ympäröiviä ulko- ja sisätiloja sekä palveluita hyödynnetään monipuolisesti ja muiden tuottamaan kulttuurisisältöön tutustutaan eri keinoin.

Päiväkotiin valitaan kulttuurivastaava, joka tukee ja kannustaa kaikissa arjen tilanteissa lapsen musiikillista, kuvallista, sanallista ja kehollista ilmaisua. Kulttuurivastaavan tehtävä on etsiä ja jakaa tietoa sekä toimintamahdollisuuksia lastenkulttuurista päiväkodin henkilökunnalle. Hän on vastuussa siitä, että toimikaudelle tehdään oma kulttuurisuunnitelma.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa tutustutaan erilaisiin kulttuureihin ja tapoihin. Lasten kanssa tutustutaan paikalliseen ja lähialueiden historiaan, perinteisiin ja tapoihin, mutta tarkastellaan maailmaa myös globaalisti. Eettiset kysymykset ovat läsnä arjessa ja vaihtelevissa teemoissa. Tärkeää on lapsen oma pohdinta ja oivallus sekä syy-seuraussuhteen ymmärtäminen. Ryhmissä tutustutaan eri katsomuksiin ja hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi vierailuja ja mediaa.

Ryhmissä luodaan yhdessä lasten kanssa yhteiset säännöt ja pohditaan sääntöjen perusteluja. Sääntöjen mielekkyyttä tarkastellaan ja arvioidaan myös tilanteen mukaisesti ja joustavasti. Lapsia vastuutetaan sääntöjen noudattamiseen ja sovittujen sääntöjen noudattamisesta palkitaan yhteisesti sovittulla tavalla. Myös ympäröivän yhteiskunnan sääntöjä ja tapakulttuuria harjoitellaan.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa erilaisuus nähdään voimavarana ja rikkautena. Lapsen yksilöllisyyden tukeminen vahvistaa myönteistä minäkuvaa ja itsetuntoa. Lapsen vahvuuksia ja muiden erilaisuuden kunnioittamista tuodaan esille muun muassa positiivisen pedagogiikan keinoin. Varhaiskasvatuksessa sallitaan erilaiset mielipiteet, kannustetaan mielipiteen ilmaisuun ja niistä keskustellaan rakentavasti. Harjoitellaan sosiaalisia taitoja ja tunnetaitoja eri tilanteissa ja ryhmissä turvallisen aikuisen läsnä ollessa. Kaikki tunteet ovat sallittuja ja niiden ilmaisua tuetaan johdonmukaisesti.

Lapsen mielenkiintoa eri medioita kohtaan tuetaan. Ryhmissä tutustutaan esimerkiksi radion, television, internetin ja lehtien tuottamaan sisältöön. Sisällöstä keskustellaan yhdessä ja kiinnitetään huomiota median turvalliseen käyttöön. Media on tutustumisen kohde, mutta myös työväline. Ryhmissä tuotetaan myös itse mediasisältöä muun muassa valokuvaamalla, tekemällä videoita, esityksiä ja kokoamalla omia lehtisiä. Toiminnassa hyödynnetään pelejä ja tablettia.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa matemaattisen ajattelun harjaannuttaminen tapahtuu muun muassa numeroihin tutustumalla, mittaamalla, hahmottamalla, muotoihin tutustumalla, vertailemalla ja lajittelemalla.

Ympäristökasvatusta toteutetaan muun muassa tutustumalla kasvien kasvattamiseen, tehdään retkiä lähiympäristöön, tunnistetaan kasveja ja eläimiä, marjastus, tutustutaan ja tutkitaan luonnonilmiöitä sekä opetellaan luonnon kunnioittamista. Kestävä kehitys huomioidaan kaikessa toiminnassa esimerkiksi askartelemalla kierrätysmateriaaleista, lajittelemalla ja kierrättämällä. Teknologiakasvatusta toteutetaan tutustumalla opettaviin peleihin, pelien ikärajoihin, teknologian hyödyntäminen toiminnassa, erilaiset projektit, opetellaan turvallista teknologian käyttöä.

Varhaiskasvatuksessa tarjottavien aterioiden myötä lapset tutustuvat suomalaiseen ruokakulttuuriin, ruokailutapoihin ja erilaisiin ruokiin. Varhaiskasvatuksessa kannustetaan lapsia terveellisiin ruokailutottumuksiin. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan valtakunnalliset ravitsemussuositukset.

Varhaiskasvatuksessa pyritään siihen, että lapsi liikkuu varhaiskasvatuspäivän aikana kaksi tuntia ja mahdollisuutta lisätä monipuolista liikuntaa varhaiskasvatuspäivään tarkastellaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapsen motorisesta kehityksestä keskustellaan huoltajien kanssa säännöllisesti sekä varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelun yhteydessä.

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan päiväkodin piha-aluetta, koulun salia ja muita liikkumisympäristöjä, mm. pururata, kaukalo ja ympäröivä maasto. Vuorohoidossa voidaan hyödyntää esimerkiksi koulun liikuntakenttää myös ilta- ja viikonloppuaikoina.

Lähiliikenteessä lapsia opetetaan kulkemaan sääntöjen mukaisesti ja turvallisesti. Lapsilla on huomioliivit liikkeessä hoitopaikan ulkopuolella. Toiminnassa ja materiaalihankinnoissa pyritään luomaan monipuolisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja liikkumiselle huomioiden lähiympäristön tarjoamat mahdollisuudet.

Päiväkodin sisä- ja ulkotiloihin rakennetaan mm. tempuratoja, käydään säännöllisesti koulun salissa jumppahetkillä, leikitään ja liikutaan musiikin tahdissa, liikutaan pururadalla ja metsässä, luistellaan, hiihdetään ja lasketaan mäkeä.

Lapsia kannustetaan omatoimisuuteen yhdessä tekemällä ja opettelemalla. Opetellaan pyytämään apua sekä aikuisilta, että toisilta lapsilta. Harjoitellaan mm. potta asioita, käsien pesua ja omatoimista ruokailua. Huomioidaan lasten yksilölliset tarpeet asioiden oppimisessa ja omaksumisessa antamalla aikaa ja ohjausta.

Opetellaan tunteiden käsittelyä mm. tunnekorttien avulla ja harjoitellaan sosiaalisia taitoja leikkitreffitien ja pienryhmätoiminnan avulla.

Kaavin kunnan varhaiskasvatuksessa oppimisen aluetta lähestytään liikkumisen, ruokakasvatuksen sekä terveyden- ja turvallisuuden näkökulmista.

Kaavilla vieras- ja monikieliset lapset ovat mukana ryhmän arjen toimissa sekä yksilö-, pienryhmä- ja ryhmätuokioissa. Apukeinoina käytetään muun muassa kuvaohjausta, tukiviittomia ja pikapiirtämistä.

Lisäksi voi käyttää muun muassa Kili-, Halinalle-, ym. materiaalia. Opetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa voidaan käyttää internetissä olevia materiaalia sekä digitaalisia laitteita.

Lapsen suomen kielen oppimista tuetaan aktiivisesti. Vieraskielisten lasten vuorovaikutustilanteisiin kiinnitetään huomiota. Aikuinen sanoittaa omaa ja lasten toimintaa rikastaen lasten arjessa tarvittavaa sanavarastoa. Lapsen oman äidinkielen käyttöä tuetaan mahdollisuuksien mukaan muun muassa leikkien, pelien, draaman, satujen, keskustelujen ja arjen vuorovaikutustilanteiden kautta. Puheen tukena käytetään muun muassa kuvia, tukiviittomia, eleitä ja ilmeitä sekä esimerkiksi videointia. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys. Kuvitettu ympäristö ja digitaalinen välineistö edistää vuorovaikutusta niin lasten kuin huoltajienkin kanssa.

Erilaiset kulttuuritaustat otetaan toiminnassa huomioon. Vanhemmille annetaan mahdollisuus jakaa omaan kulttuuristaan liittyvää tietoutta ja toisaalta jaetaan suomalaiseen kulttuuriin liittyviä tapoja ja perinteitä.

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Tällä hetkellä Kaavilla ei ole tarvetta kaksikieliselle varhaiskasvatukselle. Eri kulttuuritaustaisten perheiden kanssa toimittaessa huomioidaan tarvittaessa oman kunnan kotouttamissuunnitelma.

Linkki: Kaavin kunnan kotouttamissuunnitelma <http://bit.ly/kotouttamissuunnitelma>

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁹. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden.

Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä¹⁰⁰ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen

⁹⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹⁰⁰ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹⁰¹.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkittamis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹⁰².

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹⁰³. Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰⁴ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰⁵.

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnsä ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰⁶. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰⁷. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁸. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁹. Lapsen

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁰⁴ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatuslaki 31 §

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹¹⁰, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettajan toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹¹¹. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.¹¹²

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.¹¹³ Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen toteuttamisen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.¹¹⁴

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen

¹¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹¹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

¹¹³ Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹⁵.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatustalvelujen ja sairaalan tai muun vastaavan tahon keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹⁶. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehdoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹⁷.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työ tavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päivä järjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁸ ja tuen muodot¹¹⁹ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹²⁰. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa. Tällaisia ovat esimerkiksi

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹¹⁶ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

¹¹⁷ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹²⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹²¹.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹²².

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

¹²¹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹²² Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹²³. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁴.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁵.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²⁶. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa muodostettaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen

¹²³ HE 148/2021 vp, s. 32

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²⁷. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁸. Lapsen tuen tarvetta sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁹.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveystieteiden osastot osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹³⁰. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹³¹. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta

¹²⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹²⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

¹³⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹³¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.¹³²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹³³. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto
- varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

¹³² HE 148/2021 vp, s. 34

¹³³ Varhaiskasvatustilanne 15 e §

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹³⁴.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁵.

Hallintopäätösmentelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³⁶. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³⁷. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³⁸. Päätös on aina perusteltava¹³⁹. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹⁴⁰.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁴¹.

¹³⁴ HE 148/2021 vp, s. 35

¹³⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹³⁶ Hallintolaki 34 §

¹³⁷ HE 148/2021 vp, s. 35

¹³⁸ Varhaiskasvatuslaki 62 §

¹³⁹ Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹⁴⁰ HE 148/2021 vp, s. 36

¹⁴¹ HE 148/2021 vp, s. 34

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁴².

Varhaiskasvatustilain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta¹⁴³. Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.¹⁴⁴

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

5.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Lapsen tuen järjestäminen on kiinteä osa laadukasta varhaiskasvatustoimintaa. Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on kuvattu lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukeminen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Suunnitelmassa on kuvattu myös ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen palvelukokonaisuus.

Lapsen siirtyessä varhaiskasvatukseen tuen tarpeen arvioinnissa tehdään tiivistä yhteistyötä huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken. Varhaiskasvatustoimintaan hakeutumisen

¹⁴² Varhaiskasvatustilain 15 c ja e §

¹⁴³ Varhaiskasvatustilain 15 e §

¹⁴⁴ HE 148/2021 vp, s. 30

140 HE 148/2021 vp, s. 34

yhteydessä päivähoidonohjaaja on tarvittaessa yhteydessä perheeseen ja tarkentaa hakemuksen tietoja. Tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatustoimintaan sijoittamisen suunnittelun yhteydessä päivähoidonohjaaja on huoltajan suostumuksella yhteydessä varhaiskasvatuksen erityisopettajaan, joka konsultoi tarvittaessa sijoittamiseen liittyvissä asioissa ennen kuin lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa. Tarvittaessa sovitaan myös erillinen lapsikohtainen aloituspalaveri.

Lapsen tuen tarpeen arvioinnissa ja toteuttamisessa tavoitteet saavutetaan parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön. Varhaiskasvatuksen henkilöstö on heti yhteydessä huoltajiin, kun lapsen kasvu, oppiminen ja/tai hyvinvointi herättää huolta. Puheeksi ottamisen pohjana on hyvä yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa heti varhaiskasvatuksen alusta lähtien. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.

Huoltajien kanssa sovitaan lapsen tarvitsemasta tuesta ja toteuttamisen periaatteista. Lapsi saa tarvitsemaansa tukea etunsa mukaisesti, vaikka huoltajat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön.

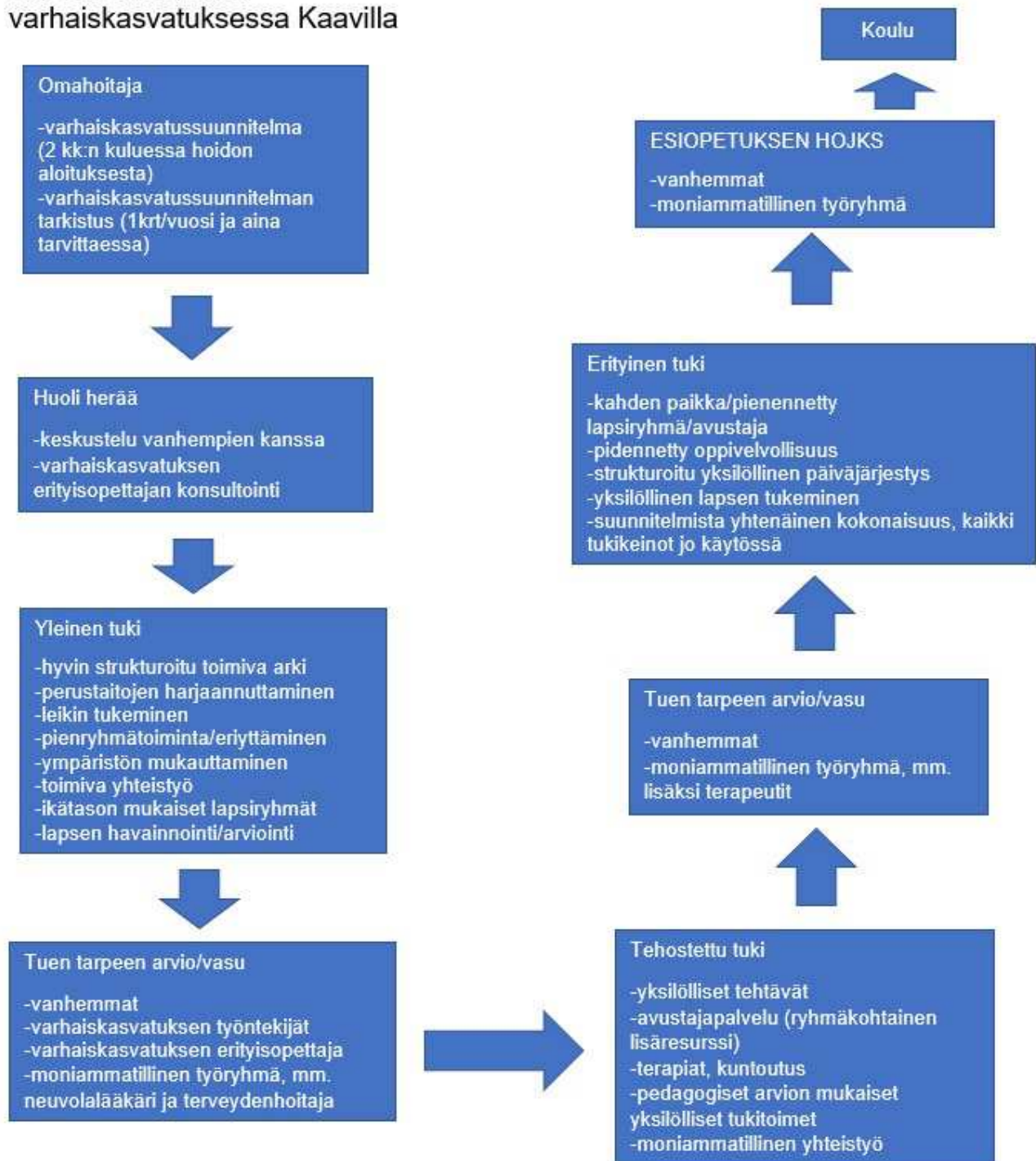
Varhaiskasvatuksessa jokaisen jäsenen merkitys havaintojen ja dokumenttien tekijänä korostuu tuen tarvetta arvioitaessa, erityisesti vuorohoidossa, kun lapsen hoito ja hoitoajat ovat epäsäännöllisiä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa sovitut käytänteet ja toimintamallit siirtyvät lapsen mukana eri ryhmiin ja varahoitopaikkaan. Lisäksi huolehditaan muusta tarvittavasta tiedonsiirrosta erityisesti liittyen tuen järjestämiseen.

Kaavin kunnassa tehdään tiivistä yhteistyötä eri asiantuntijoiden kanssa lapsen tuen tarpeen arvioinnissa ja toteuttamisessa. Monialaisen yhteistyön käytänteet päivitetään ajan tasalla oleviksi.

Lapsen tuki rakentuu laadukkaana varhaiskasvatuksen pohjalle.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajan ammattitaitoa ja tukea hyödynnetään mm. tuen määrittämiseen, arviointiin ja vanhempien kuulemiseen liittyvien lomakkeiden laadinnassa ja käytössä. Varhaiskasvatuksessa otetaan käyttöön jo laadittuja lomakkeita ja laaditaan tarvittaessa kuntakohtaisia lomakkeita tuen järjestämisen tueksi.

Lapsen tuen polku varhaiskasvatuksessa Kaavilla

Yleinen tuki

Yleinen tuki koskee kaikkia varhaiskasvatustilain piirissä olevia lapsia ja toteutuu varhaiskasvatuksen laadukkaana toimintana. Varhaiskasvatuksen opettaja yhdessä päivähoitohjaajan kanssa vastaa siitä, että jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä lapsen ja huoltajan kanssa keskustellen. Lapselle annettava tuki on lyhytkestoista ja/tai yksittäisiä tukitoimia arjessa, jotka kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Kun ilmenee joko varhaiskasvatus henkilöstön tai vanhempien esiin nostama huoli lapsen kehityksessä tai oppimisessa, tukea tulee ryhtyä antamaan heti. Tukimuotoina ryhmätasoinen pedagoginen tuki, esim. kuvat, tukiviittomat ja arjen struktuuri sekä rakenteellinen tuki, mm. pienryhmätoiminta.

Annettava tuki pääsääntöisesti lyhytkestoista ja vähemmän intensiivistä kuin tehostetussa ja erityisessä tuessa.

Lapselle kohdennetut tukitoimet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kuten tehostetussa ja erityisessäkin tuessa.

Yleisen tuen toiminnot eivät edellytä hallintopäätöstä. Mikäli lapsi saa yleisessä tuessa tukipalveluja, niistä tehdään hallintopäätös.

Yleisen tuen arvioinnissa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki ja konsultointi, hyödynnetään myös moniammatillista työryhmää.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksen henkilöstö arvioi yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatun yleisen tuen riittävyttä. Mikäli yhteistyössä huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa todetaan, että yleisessä tuessa annettu lyhytkestoinen tuki tai yksittäiset tukitoimet eivät riitä, siirrytään tehostettuun tukeen.

Tehostetussa tuessa tarve eriyttää ja yksilöllistää lapselle arjessa suunnattua opetusta ja ohjausta. Tukimuotoina yksilöllistetty pedagoginen tuki sekä rakenteellinen tuki, mm. pienryhmätoiminta. Tehostetussa tuessa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki ja konsultointi. Lapselle suunnatussa arjen toiminnassa huomioitava varhaiskasvatuksen erityisopettajan ohjeistus ja toiminnanohjaus.

Tarvittaessa pyydetään mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita sekä huomioidaan mahdolliset asiantuntijalausunnot. Tehostettu tuki edellyttää hallintopäätösmenttelyä. Samalla haetaan lapsen tarvitsemat tukipalvelut. Tehostetun tuen vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa, ja suunnitelmaa muutetaan tarpeen mukaan.

Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee, joten tuki voi olla lyhytaikaista tai pitkään jatkuvaa. Tehostetun tuen aloittaminen ei edellytä diagnoosia tai kuntoutusta.

Erityinen tuki

Mikäli lapsi tarvitsee kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä tukea, arvioidaan ja suunnitellaan lapsen tarvitsema erityinen tuki yhteistyössä huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Erityisen tuen päätös tulee kyseeseen silloin kun tehostettu tuki ei ole riittävää. Erityisen tuen tarve voi johtua lapsen vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyelmästä tai muusta merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen kehityksen ja oppimisen tuen tarpeesta.

Erityisessä tuessa lapsella monialainen tuen tarve, jolloin tarve yksilöllistää opetus ja ohjaus useissa tai kaikissa arjen toiminnoissa ja tilanteissa. Tukimuotoina yksilöllistetty pedagoginen tuki, vahva rakenteellinen tuki, mm. pienryhmä- tai yksilötoiminta, avustajapalvelu sekä tarvittaessa hoidollinen tuki. Lapselle suunnatussa arjen toiminnassa vahvasti mukana varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki ja konsultointi.

Tarvittaessa pyydetään mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita sekä huomioidaan mahdolliset asiantuntijalausunnat. Erityinen tuki annetaan lapselle ensisijaisesti omassa varhaiskasvatusryhmässä tai lapsen edun mukaisesti integroidussa tai pienennetyssä ryhmässä. Erityinen tuki edellyttää hallintopäätösmenettelyä. Samalla haetaan lapsen tarvitsemat tukipalvelut. Erityisen tuen vaikuttavuutta arvioidaan säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa, ja suunnitelmaa muutetaan tarpeen mukaan.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsikohtaisissa palaverissa sekä tiimien kanssa tehtävässä yhteistyössä lapsen tuen arviointiin ja suunnitteluun. Erityinen tuki suunnitellaan aina yksilöllisesti lapsen toimintakyky arvioiden ja annetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Lapsikohtaisessa palaverissa sovitaan, millaiseksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan antama tuki muodostuu. Tuki voi olla konsultatiivista, lapsi- tai ryhmäkohtaista, jaksottaista tai säännöllistä sekä yksilöllisesti tai samanaikaisopetuksena toteutettavaa. Suunniteltu tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan hallintopäätöksen mukaisesti ja sitä arvioidaan säännöllisesti. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä ja huoltajilla on mahdollisuus hyödyntää varhaiskasvatuksen erityisopettajan asiantuntemusta konsultatiivisesti aina tarvittaessa.

Perhepäivähoidossa varhaiskasvatuksen erityisopettajan asiantuntijuutta käytetään samalla tavalla kuin muussa varhaiskasvatustoiminnassa. Mikäli arvioinneissa todetaan, että perhepäivähoidossa oleva lapsi tulee tarvitsemaan tehostettua tai erityistä tukea, suositellaan lapselle päiväkotipaikkaa.

Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista haetaan erillisellä hallintopäätöksellä. Jos lapsella ilmenee tarve tehostettuun tai erityiseen tukeen, tai yleisessä

tuessa tukipalveluihin tulee asiasta tehdä hallintopäätösesitys. Hallintopäätöstä varten päiväkodissa varhaiskasvatuksen opettaja täyttää Daisy -ohjelmasta löytyvän sähköisen lomakkeen varhaiskasvatuksen erityisopettajaa konsultoiden.

Varhaiserityiskasvatuksesta vastaava xx tekee asiasta hallintopäätöksen. Tieto hallintopäätöksestä tulee huoltajille sekä lapsen varhaiskasvatuksen toimipaikkaan. Tuen tarpeen muuttuessa päätökseen haetaan muutosta tai kumoamista varhaiskasvatuksen opettajan laatimalla hakemuksella.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi olla omaleimainen, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Kaavin varhaiskasvatuksessa ei toteuteta vaihtoehtoista pedagogiikkaa. Mikäli tarvetta ilmenee, niin vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta voivat järjestää kyseisiin näkökulmiin perehtyneet yksityiset palveluntuottajat.

Mahdollisten palveluntuottajien tulee kuvata omissa vuosisuunnitelmissaan, mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat. Vuosisuunnitelmassa tulee kuvata myös, miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tuottavien yksiköiden tulee tiedottaa huoltajille omista painotuksistaan ja arjen käytänteistä tutustumisen yhteydessä sekä aina tarvittaessa.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹⁴⁵ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁶. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskeissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴⁷. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴⁸. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁴⁹.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset

¹⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁷ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

¹⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki 20 §

työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

7.2 Paikallisesti päätettävät asiat

Jokaiselle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma, jota päivitetään säännöllisesti ja jonka toteutumista arvioidaan huoltajien kanssa vähintään kerran vuodessa. Lapsen tarvitsema tuki kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan ja sen toteutumista arvioidaan ja kehitetään tarpeen mukaan. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattujen asioiden toimivuutta seurataan, arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti. Päiväkodeissa varhaiskasvatuksen opettaja vastaa siitä, että ryhmän koko henkilöstö on tietoinen lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatusta toimintatavoista, tuen asioista ja pedagogisista menetelmistä. Henkilöstö huolehtii omalta osaltaan siitä, että lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatut asiat toteutuvat käytännössä varhaiskasvatuksen arjessa.

Varhaiskasvatuksessa laaditaan toiminnalle varhaiskasvatussuunnitelmaan pohjautuvan vuosisuunnitelma. Vuosisuunnitelma arvioidaan vähintään kerran vuodessa. Huoltajilla tulee olla mahdollisuus tutustua vuosisuunnitelmaan.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Oman työn säännöllinen arviointi edistää yhteisön oppimista. Jokaisessa tiimissä toteutetaan säännöllistä ja jatkuvaa itsearviointia, joka tulee myös kirjata ja tavoitteiden toteutumista arvioida.

Arvioinnin ja kehittämisen tukena käytetään pedagogista dokumentointia. Päiväkodissa laaditaan ryhmäkohtaiset tiimisopimukset, joihin kirjataan ryhmäkohtaiset; havainnoinnin ja arvioinnin käytännöt, yhteistyökäytännöt, käytännöt poikkeustilanteissa, arvot ja pedagogisen

toiminnan lähtökohdat ja dokumentoinnin käytännöt. Tiimisopimukseen kirjattujen asioiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti.

Tiimipalavereiden aiheena tulee olla tiimissä toteutettavan pedagogiikan arviointi ja kehittäminen. Varhaiskasvatuksessa olevilta lapsilta kerätään säännöllisesti palautetta toiminnasta. Palautetta voidaan kerätä erilaisin menetelmin, esimerkiksi haastattelemalla, havainnoimalla, saduttamalla, antamalla lapsen kuvata mieluisia/epämieluisia asioita.

Kaikkien lasten mielipiteiden on tärkeää tulla huomioituksi osallisuuden ja inklusiivisten periaatteiden mukaisesti.

Vanhemmilta palautetta toiminnasta saadaan päivittäisissä keskusteluissa, vanhempainilloissa, yhteisissä tapahtumissa, kyselyillä ja vasukeskustelujen yhteydessä.